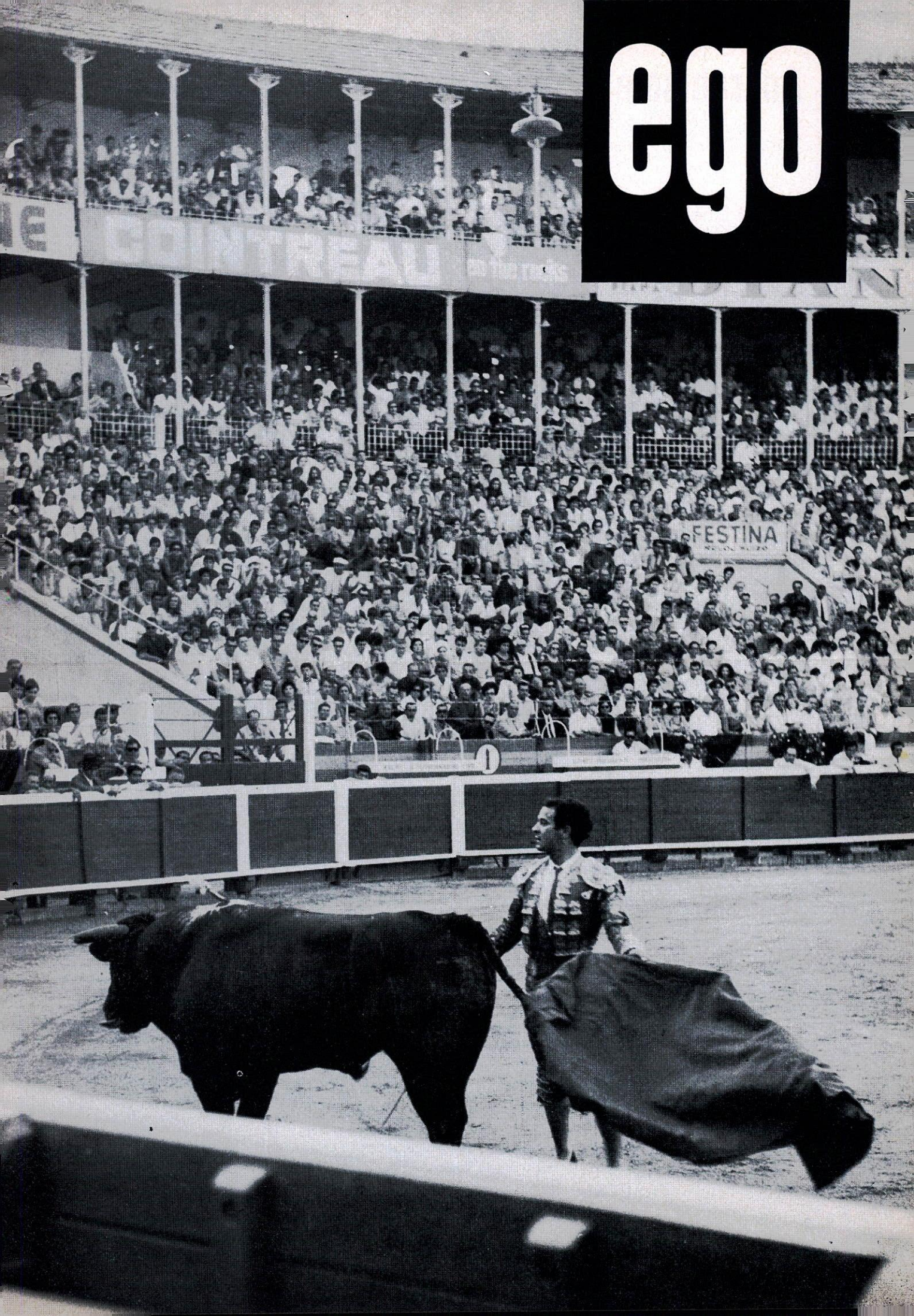

ego

Anarchisme

Men zal zich misschien nog herinneren dat we een paar maanden geleden een interview plaatsten met Rudolf de Jong dat handelde over het anarchisme. We schreven daar toen als redactie bij dat het woord anarchisme tegenwoordig weer zo vaak wordt gebruikt dat het ons de moeite waard leek er eens wat uitvoeriger op in te gaan. Wel, die belofte hebben we gehouden maar we zijn er wat vreemd mee terecht gekomen.

We stelden ons indertijd voor een drietal artikelen te plaatsen, één over de historie van het anarchisme, en twee, één pro en één contra, over de huidige vorm van anarchisme.

We hebben prof. dr. B. Schaper gevraagd het artikel over de historie van het anarchisme te willen schrijven en zijn bijdrage vindt de lezer dan ook in dit nummer. Met onze dank voor de heldere wijze waarop het onderwerp is behandeld.

Met één van de beide andere artikelen zijn we echter stuk gelopen. De auteur die het pro-stuk over het huidige anarchisme zou schrijven heeft zijn artikel laten uitlopen in een rechtstreekse oproep aan de Nederlandse militair tot sabotage, munitie en spionage. Men zal er, hoop ik, gevoel voor hebben dat wij dat stuk niet plaatsen.

Niet dat wij exclamaties in bovenstaande zin al te ernstig zouden willen nemen. Wie zich werkelijk met sabotage, munitie en spionage bezig houdt kijkt wel uit, om dat van de daken te schreeuwen. Maar ook loze kreten op dit gebied willen wij niet plaatsen in ons blad.

Waarom eigenlijk niet?

Men vergist zich als men meent dat wij op deze manier ons steentje willen bijdragen tot de bescherming en instandhouding van de Nederlandse strijdkrachten. Daarvoor is de humanistische geestelijke verzorging niet in het leven geroepen. Evenmin overigens om eens even te helpen die strijdkrachten te ondermijnen.

Wij hebben er zeker geen bezwaar tegen om in ons blad over onderwerpen als het anarchisme te laten schrijven. Werkelijke informatie houdt in dat men jonge mensen durft confronteren met de verschillende richtingen en stromingen die in hun eigen tijd bestaan.

Maar dat moet dan wel blijven binnen het kader van de werkelijke informatie en niet ontaarden in pogingen om mensen een bepaalde kant uit te drijven. Ego is geen blad voor humanistische propaganda, voor actie voor of tegen bewapening en evenmin een orgaan voor anarchistische agitatie.

De mensen die zich aan de humanistische raadsman toevertrouwen moeten de zekerheid hebben dat deze hen niet een bepaalde kant probeert uit te sturen maar hun mogelijkheid tot het zelf nemen van beslissingen respecteert.

Daarom in de humanistische geestelijke verzorging geen oproepen tot dienstneming of dienstweigering en zeker geen oproep tot sabotage, munitie en spionage. Meent trouwens iemand in ernst dat in een democratische samenleving een blad van de geestelijke verzorging zich zou kunnen en willen plaatsen achter oproepen tot onwettelijke en gewelddadige actie?

Op het anarchisme hopen we nog wel terug te komen.

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

No. 8 – november 1967
6de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 – 2878

Vaste medewerkers:

Nico Haasbroek
Wim Jesse
Tom Weerheijm
Bob van Opzeeland
Bert Vuijsje
Henk J. Meier
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 6,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling

Bij de voorplaat:

*Het gevecht is bijna afgelopen; de
toreador heeft – hoe kan het anders
– weer gezegevierd.
Onze fotograaf bezocht deze zomer
de arena van Tarragona.
Eveneens in Spanje maar dan in
Madrid sneuvelde Ajax. Real bleek
ontembaar. Zie achterpagina.*

Phil: 'Ik heb gewoon weinig schaamtegevoel'

Toen het Haagse fotomodel Phil Bloom (21) op die historische 9 oktoberavond de krant, waarachter ze zat, liet zakken, hield welhaast héél kijkend Nederland de adem in: voor het eerst in de geschiedenis der Nederlandse televisie zat daar in VPRO's 'Hoepla' een poedel-naakte blanke vrouw op ons beeldscherm.

De nieuwigheid zat hem in het blanke, want negerinnen waren reeds meerdere malen ongetuigd op het scherm verschenen: Afrikaanse dames, dansend op tromgeroffel. Protesten worden dan natuurlijk niet gehoord. Immers: onbeschaafd bloot is niet naakt.

Phil Bloom staarde ons aan met haar grote ogen: een sfinxachtig wezen betrapt. De camera reed op haar in en ze 'groeide' al groter en groter in de huiskamer. Een ongenode gaste. Maar was ze ook onwelkom? Hebben de honderd vrijzinnige leden die na het bewuste programma schriftelijk afscheid namen van de VPRO, het blote meisjeslichaam onmiddellijk met een haastige druk op de knop laten verdwijnen?

In elk geval deed Phil zonder stof zeer veel stof opwaaien. Het SGP-kamerlid ir. Van Dis, dat kijken naar de televisie überhaupt al zondig vindt, beklom in het parlement zijn stokpaardje en sprak over het schandelijke verval der zeden. 'De eerbaarheid van de vrouw,' zo klaagde hij, 'wordt toch al aangetast door allerlei plaatwerk. Als we zo doorgaan zal het aantal zedendelicten nog verder toenemen.'

Eerder verlegen

In Hoepla zat Phil in alle één-driekwart meter bloothed beweegloos te zwijgen. We zochten haar reeds vóór de uitzending in haar Haagse kamer op en merkten dat ze wel degelijk iets te zeggen had. Een meisje op hoge benen, eerder ietwat verlegen dan uitdagend, deed ons vriendelijk open. Van haar hartje maakte ze geen moordkuil.

'Ik heb gewoon heel weinig schaamtegevoel. Géne mis ik volkomen. Ik voel me uitstekend op mijn gemak als ik bloot poseer. Misschien is dat wat vreemd, want ik ben eigenlijk wel een beetje verlegen, vooral vroeger.'

Toen ik nog op de Mulo zat, reed ik op de fiets van Voorburg naar Leidschendam. Onder weg durfde ik niemand aan te kijken. Ik keek naar de grond en zat doorlopend te blozen. Nu nóg kan ik om de gekste dingen rood worden. Een schunnige opmerking raakt me niet, maar vaak kleur ik om iets vreselijk onnozels. Vroeger wilde ik dan wel wegkruipen in een hoekje. Dat is nu wel over. Zo erg laat ik me niet meer kennen.'

Op de mulo begon Phil Bloom met naakt poseren. Een jongeman wilde zich bekwanen in de fotografie en zocht een naaktmodel. Via de overleden fotograaf kwam ze in het beroepswerk terecht. De

Haagse Academie voor Beeldende Kunst waarop ze enige tijd zat, zei ze vaarwel. 'Ik zag er niets meer in. Het was allemaal zo aftands. De hele dag gipskoppetjes en stillevens tekenen.'

Naakt op Spui

Phil's blote verschijning was reeds vóór de twee geruchtmakende Hoeplauitzendingen (in de eerste uitzending was ze slechts gekleed in een bosje bloemen) te zien: het literaire tijdschrift Gandalf toonde haar, staande voor het Haarlemse stadhuis en gezeten op een mini-fiets. Grote aandacht kreeg de foto, die van Phil op een vroege zondagmorgen op het Amsterdamse Spui werd gemaakt. Ze werd poedelnaakt vereeuwigd voor het destijds door de provo's ver buiten onze landsgrenzen befaamd geworden beeld 'Het Lieverdje'. De Amsterdamse vlag met de drie kruisen, die zij voor zich hield, bedekte haar naakte vormen nauwelijks. Van deze foto werd met aanzienlijk succes een puzzel gemaakt.

'Die foto werd omstreeks half negen genomen. Het was al vrij druk op straat. De mensen gingen naar de kerk. Wat zullen die arme voorbijgangers zijn geschrokken! Een grappenmaker heeft later gezegd, dat een automobilist, die juist op dat moment passeerde, tegen een

boom is gereden. Leuk bedacht, maar het is gelukkig niet waar. Er kwam wel een tram aan. Ik kon nog net op tijd in een gereed staande auto springen. Ik denk, dat de passagiers nog juist m'n blote biljetjes hebben gezien. En wat gééft dat nou? Dat moet toch een leuk gezicht zijn: 's morgens vroeg, een bloot meisje op het plein.'

Phil Bloom prijst de VPRO. 'Dat is nou eens een vrije omroep die niet zo kinderachtig is. Die niet vindt, dat je nooit een bloot borstje mag zien. Het is toch onbegrijpelijk, dat er mensen zijn, die om iets bloots hun lidmaatschap opzeggen. Dat noem ik belachelijke schijnheiligheid. De meesten zitten wel stiekem in boekjes met blote dames te kijken.'

Waarom noodzakelijk zó bloot? Phil Bloom zei ons, dat ze over die vraag wel eens heeft nagedacht. Een sluitend antwoord had ze niet gevonden. Het antwoord lijkt niet zo moeilijk. Phil is een kind van nu. Ze vindt het prettig om mensen te choqueren. Mensen, die dat door hun gehuichel naar haar mening verdienen. Evenals vele van haar leeftijdgenoten wil ze de nog bestaande taboes doorbreken. Zij houdt zich bezig met het taboe van de blote naaktheid.

TEUN VAN DE BERG

Loop ik op straat en wie kom ik daar anders tegen dan de hoofdredacteur van het Humanistisch Verbond, die zich onhandig verbergt achter een sigaar. Nadat ik hem keurig gegroet heb, vraagt hij mij of ik in 2000 woorden wil uiteenzetten waarom ik geen lid ben van het Humanistisch Verbond. Uit een dikke portefeuille neemt hij een biljet van 100 gulden en staart mij afwachting aan. Ik slik en aarzel en vertel hem ten slotte bedroefd dat ik het niet weet, ik heb niets tegen het Humanistisch Verbond. Dat valt hem rauw op het lijf, hij aarzelt even of hij boos zal worden, maar wordt dan toch maar liever verdrietig.

Het valt hem tegen, vertelt hij mij, dat ik nog geen kritiek op het Humanistische Verbond heb. Maar ik ben nog jong, en wat niet is kan komen. Het feit dat ik redactielid ben van *Propria Cures* geeft hem de moed dat ik er wel in zal slagen op een duidelijke kritische manier uit de hoek te komen. Prompt valt me iets in. 'Ik heb iets,' zeg ik tegen hem. Het honderdje ritselt opgewonden. 'Het vervelende van het Humanistisch Verbond is dat je er bezwaar tegen moet hebben.'

Het honderdje wordt met afgemeten gebaren weer in de portefeuille geborgen en de heer Lips begeeft zich met stijve stapjes op weg. 'Ik ben tegen het Humanistisch Verbond omdat ik er niets kwaads over kan zeggen,' probeer ik nog. Maar hij draait zich niet meer om. Zijn er lezers die mij kunnen helpen aan bezwaren tegen en slechte ervaringen met het Humanistisch Verbond? Schrijf ze me dan alstublieft. God zal u belonen.

Bovenstaand tekstje plaatste ik in *Propria Cures*, een Amsterdams Studentenweekblad met 12.000 abonnees. Niemand reageerde, waaruit ik kan afleiden dat ófwel het 'blad niet gelezen wordt ófwel niemand verloofd is met een lastig humanistisch meisje of ingekwartierd bij een lastige humanistische hospita. En als het laatste waar is zijn er nog twee mogelijkheden waaruit ik kan kiezen:

- er zijn geen humanisten
- er zijn geen vrouwelijke humanisten.

Kortom, er zijn zoveel mogelijkheden dat ik uit het ontbreken van lezersreacties niets kan afleiden. Als ik zeg dat ik het gevoel heb dat er geen vrouwelijke humanisten zijn, is dat dan ook niet meer dan een vermoeden (zoals trouwens dit hele artikel uit mijn duim is gezogen). Het redeneren over dood en leven, het kijken over de rand van de afgrond lijkt me een — in onze cultuur — typisch mannelijke tak van sport. De laatste der Mohikanen van het geloof zullen de vrouwen zijn (ook in de politiek de meest-confessie-gebonden

OP, TREKT OP (mijn zegen hebben ze)

Het bijgaand artikel van Hans Vervoort levert een pittige — en soms geestige — kritiek op het humanisme. Daar is onzerzijds geen bezwaar tegen maar sommige uitlatingen vragen om tegenspraak. We zouden die dus van redactie wege kunnen schrijven, maar aardiger lijkt het ons om de lezers daartoe de gelegenheid te geven. Wie levert voor één van de volgende nummers van Ego deze tegenspraak?

RED.

omdat zij de verleiding hebben kunnen weerstaan hun grote hersenen te ontwikkelen. Hun denkraam is niet groter dan noodzakelijk is om aan voedsel te kunnen komen en op gezette tijden de genoegens van de voortplanting te genieten.

Dieren gaan helemaal op in het leven, ze missen het vermogen tot zelf-reflexie dat bij de mensen zo'n hoop narigheid veroorzaakt. De dood ondergaan ze met enige verbazing en ongenoegen, maar zonder angst. Een enkele maal vind je dat ook bij mensen. Laatst zag ik op de televisie een oude vrouw van 85 jaar die enigszins verontwaardigd verklaarde: 'Mijn hele leven ben ik niet ziek geweest en nu, op mijn oude dag, beginnen mijn benen het ineens te begeven.'

Ze vond het gewoon pesterij. Net nu ze wat meer tijd voor zichzelf had, begon het lichaam kuren te vertonen. Met de mogelijkheid van overlijden en de daarbij behorende aftakeling had zij kennelijk nooit serieus rekening gehouden.

Alle problemen beginnen op het moment dat men het doodgaan als onvermijdelijk beschouwt. Wie het eeuwige leven heeft of denkt te hebben, zal gemakkelijk genoeg kunnen nemen met wat dat leven te bieden heeft. Als dat weinig is, in een bepaalde periode, heb je immers nog een eeuwigheid de tijd om je schade in te halen. Maar ook wie wel weet of meent te weten dat hij doodgaat heeft men het leven-zelf meestal geen onoverkomelijke moeilijkheden: het aantal zelfmoorden is al met al toch vrij beperkt.

De vraag naar de zin van het leven is eigenlijk onzin. Het leven hoeft niet zinvol te zijn als het maar prettig is. De vraag naar de zin van het leven is eigenlijk de vraag naar de zin van de dood. Bij het doodgaan ligt het eigenlijke probleem. De kracht van religies ligt dan ook niet in het zinvol maken van het leven, maar in het zinvol maken van de dood.

Hoe verder de dood van de geboorte af komt te liggen, hoe zwakker de aantrekkingskracht van de religies wordt. De sterkste behoefte aan een wapen om de dreiging van de dood mee te bedwingen, bestaat in landen met een lage sterfte-leeftijd.

In het Westen met zijn steeds langer wordende levensduur van de mensen, neemt de ontkerkelijking toe. Dat is logisch. Je hebt nu een vrij behoorlijke periode, zo tussen het 20ste en 50ste jaar, waarin je geen direct levensgevaar loopt en het dus mogelijk is om een gezonde twijfel aan de bestaansgronden van de religie aan bod te laten komen.

Zodra je de 50 gepasseerd bent wordt

stemmers). Er zullen natuurlijk best vrouwen zijn die er geen geloof op na houden, maar het aantal vrouwen dat het op kan brengen om van dat ongehoofd een goed uitgewerkt systeem te maken, lijkt me klein. Weinig vrouwen dus bij het Humanistisch Verbond. Ik wil niet zeggen dat dat een bezwaar is, maar aantrekkelijk is anders.

Gewoon pesterij

Dieren nemen een uitzonderlijke en zeer speciale positie in de wereld in,

het uitkijken geblazen en is het zaak om zo snel mogelijk de twijfels weg te werken en in volle overtuiging van het bestaan van een hiernamaals de dood tegemoet te gaan. Het is duidelijk dat voor deze tijdelijk afvalligen het Humanisme op den duur niets te bieden heeft. Het is te vaag en te vrijblijvend.

Te oppervlakkig

Aan de andere kant is het Humanisme ook te oppervlakkig van toon voor hen die met de beste wil van de wereld de dood niet zinvol kunnen vinden, ook na hun 50ste niet. Het Humanisme bemoeit zich nauwelijks met de dood, en het ontwijkt daardoor de essentie van het hele probleem van het leven. Het Humanisme denkt alleen na over de mogelijkheden die de mens heeft om zijn pakweg 70 jaar op aarde zo nuttig mogelijk te besteden.

Maar daarin ben ik pas in tweede instantie geïnteresseerd. Voor mij is het het belangrijkste dat ik niet dood ga. Ik heb er geen zin in, en ik zie er noch het nut noch de noodzaak van in. Ik zou direct enthousiast worden voor het Humanistisch Verbond als ze stelden dat ze uit willen gaan van de onsterfelijkheid van de mens hier op aarde, of tenminste zover gingen dat ze de mogelijkheid van een onsterfelijk mens niet uitgesloten achtten. In een dergelijke basis zie ik namelijk het enige goed houdbare alternatief voor hen die van een echt geloof niets willen weten.

Alle problemen zijn immers opgelost zodra we het eeuwige leven op aarde hebben? En dat behoort tot de mogelijkheden, nu nog niet, maar over een paar duizend jaar waarschijnlijk wel. Ten slotte worden de mensen nu al steeds ouder, en met het verfijnen van bevrozingstechnieken en kunst-organen zullen we nog een heel eind verder kunnen komen. Ik zou er niet in durven geloven dat ooit de dood uitgebannen kan worden, maar er is toch wel reden voor een bescheiden hoop.

Goed, kan men zeggen, maar daarmee zijn we nu niet geholpen. Dat is waar, we zijn op het ogenblik nergens mee te helpen. Als ratten sterven we, meneer, zonde en jammer is het. Maar als we onze tijd nuttig gebruiken, kunnen we misschien direct of indirect bijdragen aan het dichterbij komen van het moment waarop er niet meer gestorven hoeft te worden. Intussen zou het aardig zijn om een pilletje te ontwerpen waarmee doodangsten verdreven kunnen worden. Dat kan tijdelijk soelaas bieden (ligt hier niet een taak van het Humanisme?).

Geen vechtlust

Ik vind dus het Humanisme te be-

perkt. Het houdt de moed er in, op een basis die me te smal lijkt. Ik mis de vechtlust en de behoefte om de dood te lijf te gaan. Men legt zich bij de beperkte lengte van het leven neer en men scheidt wat prietpraat af over zelfverwerkelijking en ontplooiing van het individu in de maatschappij en lief zijn voor elkaar. Daar kopen we weinig voor: ook de religies voeren deze kreten in hun vaandel. Geen wonder dat men het Humanisme een geloof zonder een God noemt. Het heeft te weinig eigens, het komt tot dezelfde slotconclusies als de religies en kan alleen prat gaan op het feit dat het deze identieke conclusies bereikt zonder de basis van een Godsbestaan.

Ik moet zeggen dat ik dat wel potsierlijk vind aandoen. Daar lees ik in een manifest bij voorbeeld het volgende: 'Het Humanisme acht een waardebesef dat niet naar willekeur kan worden gewijzigd wezenlijk voor de mens' (beginselverklaring, eerste vers). Hoe komen ze daar aan, vraag ik me dan af. Is dat wetenschappelijk vastgesteld of raden ze er maar naar? Het laatste denk ik. Er is geen reden om te veronderstellen dat de mens een bepaald (aangeboren) besef heeft van 'waarheid, zedelijkheid en schoonheid'. Wel kan ik me voorstellen dat een dergelijk besef aangeleerd is, omdat zonder bepaalde principes nu eenmaal geen gemeenschapsleven mogelijk is. Maar waarom staat het er dan zo absolutistisch, zo van God geschapen? De hemel mag het weten. Ik kan me best voorstellen dat het humanisme bepaalde waarden *propageren* wil, maar dan moet men niet oorzaak en gevolg door elkaar halen en net doen alsof de mens het daaraan ten grondslag liggende waardebesef al bij voorbaat ingeschapen zou hebben gekregen ('geheel voorzien van ingebouwde waarde-leidingen'). Door dat pertinent zo voor te stellen stelt het humanisme zich bloot aan dezelfde aanvallen als die welke zij zelf zo graag op religies richt.

Pacifisten zouden toch óók uitgelaachen worden als ze stelden dat de mens in wezen vreedzaam is. Humanisme is, net als pacifisme, op zijn best een politieke of sociale beweging die de mensen wil brengen tot een bepaalde gedragswijze in het leven. Maar het kan niet de pretentie hebben een filosofie te zijn, m.a.w. een duidelijk wereldbeeld te hebben net zoals de religies. Daarvoor houdt het zich te zeer afzijdig van de kernvraag, de vraag naar de zin van de dood. Het kan dan ook geen alternatief bieden voor religie.

Angst voor sterven

Als ik moet samenvatten wat ik tegen het Humanistisch Verbond heb dan is dat:

— het feit dat tegenover de religie (die het aardse leven als een voorberei-

ding tot het niet-lichamelijke bestaan ziet) geen duidelijke tegengestelde mening wordt gezet. Het enige reële alternatief zou zijn: verheerlijking van het aardse leven, en het streven naar een onbeperkte duur daarvan. Zolang dat doel niet bereikt is, zou men zich kunnen bezig houden met praktische voorzieningen voor diegenen die erg te kampen hebben met de angst voor het zinloze sterven (fabriceren van anti-angst-pillen, lessen in pijnloze zelfmoord enz.).

— het feit dat het Humanistisch Verbond zich zo duidelijk presenteert als een half-geloof. Het gelooft niet meer in een God, maar wel in allerlei 'absolute' waarden die daarmee, als je lang genoeg doordenkt, in feite synoniem zijn.

Dat is wat ik tégen het Humanistisch Verbond heb. Maar daarom zou ik er natuurlijk toch best lid van kunnen zijn. Ik ben echter ook dat niet, omdat ik er niet tegen kan te discussiëren op de vrijblijvende basis die je duidelijk proeft uit de artikeltjes die ik zo in de loop der tijden gelezen heb. De een zegt dit, de ander dat en aan het eind van het gesprek komt de discussieleider tot de conclusie dat men er niet uitgekomen is (wat betekent dat niemand de ander van zijn standpunt heeft kunnen overtuigen) maar dat het nuttig is geweest om erover van gedachten te wisselen.

Mij niet gezien. Ik weet precies wat ik wil: zo lang en zo aangenaam mogelijk leven en luid vloekend doodgaan (vooropgesteld dat het ooit zover komt, en dat is het straaltje hoop waaraan ik me stevig vasthoud).

Op zacht pitje

Ik heb er geen behoefte aan om deze hoop (en de angst waarop ze grotendeels berust) te delen met anderen. De mate waarin ik in ben voor discussies over dood en leven correleert sterk met het alcoholpercentage in mijn bloed. Normaal probeer ik nergens over na te denken en daarin sta ik niet alleen (één van de vergissingen die Humanisten en andere sektariërs maken is dat zij denken dat ook anderen 's nachts over levensproblemen wakker liggen. Het tegendeel is waar: de meeste mensen worden opgevoed in een bepaald geloof, laten dat een aantal jaren op een zacht pitje voortsudderen en roepen het weer wakker zodra het uur van sterven nadert. Ze voelen zich daar wel bij en hebben ongetwijfeld gelijk).

Lid worden van het Humanistisch Verbond zou voor mij betekenen dat ik vaker zou moeten denken over de mogelijkheid dat ik onder een auto zou raken voordat de medici ver genoeg gevorderd zijn om me te redden. En dat zou me vrij snel tot een alcoholist maken. En zeg nu zelf, wat koop ik daarvoor?

HANS VERVOORT

Het anarchisme in het verleden

Wanneer zich in onze tijd symptomen voordoen van een wederopleving van het anarchisme en deze ons onwillekeurig dwingen ons met de historische verschijningsvormen daarvan bezig te houden, behoven we daarbij niet terug te gaan tot Methusalem. Want al is het verzet tegen allerlei vormen van organisatie en gezag van alle tijden, het anarchisme als politieke en sociale ideologie dateert uit de 18de eeuw, die trouwens van vele ideologieën de bakermat is geweest.

De moeilijkheid zit hem in het ongrijpbare karakter van deze ideologie en de daardoor geïnspireerde bewegingen, die uit hun aard een grote mate van individuele variabiliteit vertonen. Men moet dan ook bij de anarchisten geen gesloten, systematisch samenhangende leer zoeken. Elke anarchist is wat dat aangaat soeverein in zijn eigen sfeer. Dat heeft uiteraard de werkzaamheid en invloed van de anarchisten bemoeilijkt, het maakt ook een historische analyse er niet gemakkelijker op.

Om toch enigermate de gedachte te bepalen is het misschien goed als een soort definitie van anarchisme voorop te stellen: 'een streven, rechtvaardigheid in de zin van gelijkheid en wederkerigheid in alle menselijke relaties te vestigen door een totale of zover mogelijk gaande opheffing van de staat en de vervanging daarvan door een volkomen vrije en spontane samenwerking tussen individuen, groepen, landstroken of volken'. Maar een anarchist zou zich zelf ontrouw zijn, als hij niet tegen een of andere term in een zelfs zo algemeen gehouden definitie zou protesteren.

Eerste theoreticus

Bij de eerste theoreticus van anarchistische opvattingen, de Engelsman William Godwin (1756-1836) vinden we al enkele trekken, die bij latere aanhangers telkens terugkeren. Want naast zijn verwerping van alle gezag, zowel van de staat als van sociale instellingen als eigendom, huwelijk en alle wettenrecht, treft men bij hem een typisch 18de-eeuws vertrouwen in de macht van de rede aan, benevens een vast geloof in de volmaakbaarheid van de mens.

Dat deze beginselen, waaraan de leerstellingen van Jean Jacques Rousseau niet geheel vreemd waren, ook wel eens een heel andere kant zouden kunnen uitgaan, zouden reeds in Godwins eigen tijd de Franse Revolutie en de daarin voorkomende Jacobijnse terreur, bedoeld al de noodzakelijke leiding van een welgezinde minderheid, bewijzen. Maar men moet Godwin ten goede houden, da hij zich nadrukkelijk tegen de Jacobijnen heeft afgezet. Godwins invloed is overigens, behalve in zijn naaste omgeving, waartoe o.a. de beroemde dichter Shelley, zijn schoonzoon, behoorde, niet groot geweest; pas aan het eind van de 19de eeuw is hij herontdekt.

Dat geldt ook voor de hyper-individualistische Max Stirner (1806-1956), die in zijn 'Der Einzige und sein Eigentum' de volstrekte soevereiniteit van het Ik tegenover elke sociale moraal verdedigde. Merkwaardig is, dat dit individualistisch anarchisme naderhand nogal opgang zou maken in Amerika. Op psychologische gronden zou het helemaal niet vreemd zijn, als in onze tijd dit extreme individualisme, met zijn filosofisch op Hegel geïnspireerde achtergronden, nog weer eens zou worden opge-rakeld.

Europees federalisme

Proudhon, de Franse vertegenwoordiger midden 19de eeuw (1809-1865), heeft zijn naoorlogse *rage* reeds achter de rug: hij werd een der heiligen van het Europese federalisme. Maar met Proudhon, de man van de geruchtmakende formule *la propriété c'est le vol* (de eigendom is diefstal) kan men alle kanten uit. Zelf heeft hij b.v. de eigendom evenzeer verheerlijkt als verafschuwd. In zijn sociale theorie: het *mutuellisme*, een sociaal bestel op contractverhoudingen tussen vrije en gelijkwaardige personen berustend, waarbij wederzijdse kredietverlening essentieel was, vindt men een typische weerspiegeling van de op atelier-nijverheid en klein boerenbedrijf gebaseerde verhoudingen van de 19de-eeuwse Franse maatschappij. Dat verleende hem nogal wat invloed op de Franse sociale beweging in later tijd, maar betekent tevens, dat hij voor de oplossing van de problemen van een hoog geïndustrialiseerde massasamenleving niet veel te bieden heeft.

Domela Nieuwenhuis

Hoewel ook Proudhon en zijn volgelingen een rol speelden in revoluties als in 1848 en in 1871 (de Commune), geldt de Rus Michael Bakoenin (1814-1876) toch als de vader van het revolutionaire anarchisme. Atheïsme, terrorisme en nihilisme waren de hoofdbeginselen van zijn geloofsbelijdenis, die culmineerde in de speculatie op de zegenrijke werking van de revolutionaire Kladderadatsch, waarna de wereld als een foenix uit haar as zou herrijzen. Ondanks constructieve denkbeelden overheersten bij hem toch de destructieve trekken. Hij bracht meer dan enig ander het anarchisme in contact met de massa's van arbeiders en boeren, al waren dit dan vooreerst hoofdzakelijk de ambachtslieden van de Zwitserse Jura. Bakoenin wordt de grote tegenspeler van Karl Marx in de Eerste Internationale, die hij mede hielp uitspinnen. Voortaan zou in beider naam een gigantische worsteling om de geest der opkomende arbeidersklasse worden geleverd.

Koortscrisis

Bakoenin triomfeerde vooral in wat men toen de onder-ontwikkelde landen van Europa kon noemen, waartoe men tot op zekere hoogte nl. in industrieel opzicht, ook Frankrijk moet rekenen. Daar speelde echter ook de Latijnse geest zijn rol, zoals in Amerika eveneens bijzondere omstandigheden de tijdelijke bloei van het anarchisme aldaar verklaren. Die bloei bereikte in Europa zijn hoogtepunt in de jaren 1890, het zgn. *fin de siècle*, toen de Europese cultuur in een soort koortscrisis verkeerde. Het anarchisme in zijn verschillende verschijningsvormen, van een pathologisch, half misdadig terrorisme, het 'anarchisme van de daad', tot een edel idealisme zoals van de Russische prins Kropotkin, met zijn aanhang in een brede zoom van de intellectuele en artistieke elite van Europa, was daarvan een duidelijk symptoom.

Van een samenhangende politieke beweging kon men echter nauwelijks spreken. Als zodanig fungeerde het enkel als een bestanddeel van de, op vakbeweging en economische actie gerichte, beweging van het anarcho-syndicalisme, die vooral in de Latijnse landen nogal wat invloed zou verwerven. Ook in ons land heeft dit syndicalisme, onder invloed van figuren als Domela Nieuwenhuis, Cornelissen en Sneevliet, nogal wat onrust teweeggebracht in de vroegere arbeidersbeweging. Op den duur echter is ook deze loot aan de veeltakkinge stam van het linkse radicalisme verdronken door het hardere hout van het marxisme en aanverwante vertakkingen.

In Rusland, Bakoenins geboorteland, dat mentaal en structureel voor anarchistische stromingen scheen voorbestemd en dan ook al vroeg symptomen daarvan vertoonde, zou ten slotte het leninisme over de 'kinderziekten', zoals

Lenin het noemde, triomferen. Behalve de verwante sociaal-revolutionairen, enige tijd partners in de Sowjetrevolutie, heeft tijdens de burgeroorlog enige jaren in de Oekraïne een anarchistische strijdmacht onder leiding van een min of meer legendarische figuur Máchno een rol gespeeld. Spanje zou echter vooral het land worden, waar anarchisme en syndicalisme bij alle spanningen nauw samengaand, in de praktische politiek moesten tonen, wat zij waard waren.

Welige voedingsbodem

In Spanje vond het anarchisme zowel op het land (Andalusie) als in de steden (Barcelona) een welige voedingsbodem. De traditie, teruggaand op Bakoenin, dateert al van de jaren '70 in de 19e eeuw, bereikte een eerste hoogtepunt in de 'semana tragica', de tragische week (zomer 1909), maar haar climax in de Spaanse burgeroorlog. Georganiseerd in de anarchistische FAI en de syndicalistische CNT, met dicht in de buurt de Trotskistische POUM, belichaamde dit links extremisme met zijn massa-aanhang een behoorlijk deel van het revolutionaire Spanje. In sommige episodes en landsdelen, zoals Catalonië, trok het tijdelijk de macht aan zich. Het manifesteerde daarbij zowel zijn negatieve, terroristische aspecten als zijn constructieve.

Buitenlandse waarnemers als George Orwell werden getroffen door experimenten, zowel op economisch als op cultureel gebied. Maar ver vóór de Burgeroorlog ten einde was, waren de anarchistische en syndicalistische elementen uitgeschakeld of gelijkgeschakeld. Men kan voor dit falen niet enkel de, inderdaad brutale, activiteiten van de handlangers van Moskou aansprakelijk stellen, noch de oorlogsomstandigheden, waaronder dit anarchisme moest opereren: tenslotte had het toch altijd zijn hoop op gewelddadige revolutie en burgerkrijg gevestigd.

Historisch echec

Het historisch echec van de anarchistische revolutie ligt dieper. De tragedie van het anarchisme is, dat het de aansluiting op de moderne technologisch hoog ontwikkelde, uiterst ingewikkelde georganiseerde industriële maatschappij heeft gemist. Men heeft het wel gekarakteriseerd als een combinatie van de 18de-eeuwse Verlichting met haar onbeperkt vertrouwen in de mens met de afkeer van de 19de-eeuwse Romantiek voor de meeste dingen, regeringssystemen inbegrepen, die de mensen tot stand hebben gebracht. In beide opzichten is het daarom in de 20ste eeuw een anachronisme, d.w.z. uit de tijd. In de 19de eeuw kon men nog proberen, aan de greep van de industriële samenleving te ontsnappen, door een vlucht, een 'contracting out' in de vorm van landbouwkolonies e.d., van kleine groepen

gelijkgestemde idealisten. In de 20ste eeuw ontbreekt daarvoor de ruimte.

Als politieke en sociale ideologie is daarom het anarchisme, althans in zijn traditionele vormen, als een anachronisme te beschouwen. Voor zover het zich in de ontwikkelingslanden voordoet, vertoont het b.v. in India, bij Narayan of Vinobha Bhave, een eigensoortig karakter. Het meest verwant behoort zich nog de ideologie van de 'volksoorlog' in de Zuid-Amerikaanse landen, voor zover daarbij van een ideële achtergrond sprake is.

Zekere attractie

Als individuele protesthouding jegens en eventuele ontvluchting aan de moderne gemechaniseerde en gebureaucratiseerde samenleving kan men zich voorstellen, dat het anarchisme, in zijn individualistische verschijningsvorm een zekere attractie oefent op de wereld van beatniks, provo's, hippies en de daarbij zich aansluitende artiestenkringen. Maar hun gehele, op volstrekte uitleving van alle instincten en begeerten gerichte, levenshouding verschilt nogal wat van het overwegend puriteinse karakter van het revolutionaire anarchisme.

Terecht besluit een modern historicus van het anarchisme, James Joll, zijn verhaal met de uitspraak, dat de idee van een 'moraal zonder verplichtingen

of sancties' evenals die van een samenleving zonder regering of geregeerden altijd wel hun aantrekkingskracht zullen oefenen. Zodat elke generatie wel weer haar eigen soort 'anarchisten' zal opleveren. Maar dat hoeft nog geen belofte in te houden van een herleving van het anarchisme als sociale en politieke ideologie en daardoor geïnspireerde beweging.

Een bekend Frans anarchist uit de jaren '90, Emile Henry, heeft in een brief aan de directeur van zijn gevangenis de anarchistische leer in zeven punten samengevat:

Vrije groepering der individuen door sympathie en geestverwantschap zonder wetten en leiders. Gemeenschap van goederen. Arbeid en verbruik volgens individuele behoeften. Vrije huwelijken. Cosmopolitisme. Geen godsdiensten meer. Vrije ontwikkeling der wetenschap.

Kortom: geen beletselen meer voor de vrije ontwikkeling der menselijke natuur. (Ontleend aan J. S. Bartstra, Handboek tot de staatk. geschiedenis etc. dl. IV, p. 245).

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 — Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets gevoelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vulle het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

Ondergetekende (naam, voorletters, rang)

..... (landmacht/luchtmacht)

Registratienummer

Onderdeel

Gelegerd te

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een Vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Verbond in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

Handtekening:

THE WAR GAME

September 1967 – volgens Peter Watkins zal het geen twee jaar meer duren. De Chinezen interveniëren in Vietnam. De Russen durven niet achter te blijven, grendelen Berlijn af en pogen de westelijke kant van de stad te annexeren. Twee NATO-divisies pogen een doorbraak te forceren. Tactische kernwapens – waaronder Honest Johns worden gebruikt. De Russen kunnen alleen nog maar vooruit. De escalatie is een feit. De tientallen doelen in Engeland krijgen voltreffers van 'kleine' megatonbommen. Het aantal doden is schrikwekkend. Maar afschuwelijker nog is het aantal overlevenden, geteisterd door brandwonden, shocks, honger, ziekten en een entwertung aller werten, de moraal en het moreel van de (burger)bevolking is totaal vernietigd. Rovers en moordenaars – tot voor kort 'keurige' mensen – vallen de politie en het leger aan. De doodstraf is een nauwelijks-afschrikkende straf.

Het geschiedenisboekje van Peter Watkins ziet er gruwelijk uit, maar gruwelijker nog zijn de beelden uit zijn documentaire die hij in opdracht van de BBC maakte.

The War Game is een gruwelijke semi-documentaire. Even gruwelijk als de incidentele foto's, die de Nazi's achterlieten van de 'executie' van burgers in concentratiekampen en op de randen van moordkuilen. We weten dat er zes miljoen Joden vermoord zijn, maar het beeld van één zo'n slachtoffer – vlak voor zijn dood – zegt meer dan getallen die in de duizenden, in de miljoenen lopen. De dood, het ongeluk van één mens grijpt ons aan – de slachting van miljoenen zegt ons even veel – of even weinig.

Onvermijdelijke spanningen

Watkins heeft voor zijn korte documentaire duidelijk gemikt op de overtuigingskracht die 'journaalbeelden' hebben: zijn visie op de atoomaanval op Engeland is die van een filmverslaggever, die met de camera in de hand in één van de evacuatiestroken (Kent) op onderzoek uitgaat. Uit de grote steden worden de vrouwen en kinderen (in tweede instantie de zieken, in derde de zwangere vrouwen. De mannen blijven achter) geëvacueerd. De inkwartiering alleen al geeft aanleiding tot onvermij-

delijke spanningen. Spanningen over rang en stand, blank en bruin – omdat de Engelsen nog lang niet beseffen wat hen in de meest letterlijke zin boven het hoofd hangt.

Watkins registreert genadeloos de geweldige moeite en het geringe effect van de BB-acties. Immers, voor de aanval zal er slechts een waarschuwingstijd van twee of drie minuten zijn. Als de atoomaanval vanaf onderzeeërs wordt geleid en plaats vindt slechts enkele seconden.

Alarmsituatie

Het leven herneemt in deze alarmsituatie zijn gewone gang. Een dokter – ingeschakeld bij de BB – bezoekt een ziek kind. Tijdens zijn bezoek loeit plotseling de sirene. Iedereen weet wat het betekent, maar weinigen realiseren zich werkelijk wat er (ook op 30 of zestig kilometer afstand) kan gebeuren. Maar het gebeurt. De lichtflits, de schokgolf, de vuurstorm en de fall-out. Dat alles eist zijn onverbiddelijke tol.

FILMBESPREKING

De doktoren die het overleven, moeten de gewonden in drie categorieën scheiden. De zwaarste gevallen worden 'opgeslagen' om te creperen. Verdoven de middelen blijven gereserveerd voor gevallen die te 'redden' zijn. En wat blijft er dan nog van hen over? Wandellende lijken. Geschokt en gehavend. Dan beginnen de aftereffects – de naderwerkingen – hun tol te eisen. Plundering van voedselopslagplaatsen. Executies. Moord en munitiej.

Dat alles weet Watkins in enkele minuten te tonen. Woorden? De bioscoopbezoeker kijkt vragend in het duister om zich heen en probeert zich vanuit deze gruwel-realiteit het leven van alle dag daar buiten, op enkele meters afstand in de straten voor ogen te halen en zichzelf gerust te stellen. 'Het zal zo'n vaart niet lopen...'

Maar ook het leven van hier en nu haalt Watkins angstwekkend dichtbij: Moeten we – zo vraagt hij – terugslaan als de Russen ons met atoombommen bestoken? De antwoorden van Engelse burgers, niet wetend in welke context ze zouden komen te staan, zijn angstwek-

Gruwelijke film over realistisch (maar taboe) onderwerp

kend, Zonder uitzondering — zij het soms aarzelend — is het antwoord: natuurlijk.

Britse bommenwerpers naderen — zegt de geëngageerde commentaarstem — de Russische grens. Russische steden zullen hetzelfde lot ondergaan als de Engelse nu en de steden Dresden en Hiroshima van toen. Totale vernietiging. Is het nog waard in zo'n wereld te leven?

Aangrijpende behandeling

Naast de gruwelijkheid van het onderwerp en de aangrijpende behandeling ervan, leert Watkins ons met zijn film een andere les: we leven in een atoomtijdperk en we kunnen de klok niet terugdraaien. Betekent dat, dat we 'met de bom zullen moeten leren leven?' Allerm minst — maar de kop in het zand is zo mogelijk nog gevaarlijker.

Daarnaast wil ik nu en op deze plaats geen conclusies trekken uit de emotioneel-verschrikkende en rationeel-beangstigende film van Watkins. Ook bij een vraagstuk als de atoombewapening — juist bij vraagstukken die schijnbaar zwart-wit liggen — schreeuwt de wereld om een individuele benadering. Ieder moet voor zichzelf uitsnaken hoe hij er tegenover staat. Maar hij moet er over denken. En al denkend komt men

tot vele conclusies (dacht ik) die Watkins ook getrokken heeft.

Een ervan is, dat de schijnzekerheid die de BB (of het Engelse equivalent, de civil defense) ons biedt, geen oplossing is. Desondanks heeft men Watkins' film niet op televisie durven uitzenden. De Engelse BB en alle andere betrokkenen oefenden sterke druk uit. Watkins' beeld zou een vertekend beeld zijn. Maar in de samenstelling maakte hij slechts zelden gebruik van niet-officiële bronnen. Zijn acteurs waren (om alle schiere uit te sluiten en een zo authentiek mogelijk beeld te geven) amateurs. Ze doorleefden hun rollen en aan de angst te zien die ze overbrengen is het niet te hopen dat ze het ooit écht zullen hoeven meemaken. Geen enkele mens mag veroordeeld worden tot een dergelijk lot. Want er is een essentieel verschil tussen een kogel uit een geweerloop of een megabom uit een vliegtuig. Niet veel voor de doden en gewonden zullen cynici opmerken. Maar het gaat er bij Watkins minder om de gruwelen van de dood als wel de angstaanjagende consequenties voor de 'overlevenden' te tonen.

Neus op actualiteit

De BBC mocht de film niet uitzenden.

den. In de Engelse bioscopen had de film een 'geweldig succes.' Het is te hopen dat al die mensen die de film gezien hebben er niet voor een paar minuten over aan het denken zijn geslagen, maar Watkins' toekomstvisie permanent met zich meedragen. Natuurlijk — ook kanker is gruwelijk en we kunnen er niet elke minuut van de dag aan denken. Vanzelfsprekend — ook geestelijke afwijkingen verdienen onze aandacht. Zo ook met 'The War Game.' We hoeven er geen nachten over wakker te liggen. Maar als het er op aan komt — en op sommige momenten (verkiezingen, politieke vergadering) komt het er op aan — moeten we dergelijke dingen uit ons achterhoofd weten op te diepen.

Je komt er 'doodziek' uit

De BBC heeft de film voor bioscoopvertoning vrijgegeven, maar verbiedt elke vorm van televisievertoning. Goflex in Driebergen heeft de film nu voor Nederland gekocht. Hij draait vooralsnog in de Cineac-bioscoop in Amsterdam. Het is de vraag of hij meer theaters, meer plaatsen zal halen. Want het is geen ontspannende film. Je komt er 'doodziek' uit. Maar het is wel verdomde goed, dat een man als Watkins ons zo nu en dan met de neus op de actualiteit drukt, die zo dicht bij en toch zo onzichtbaar is.

HENK J. MEIER

Poolse actrice Ida Kaminska vijftig jaar op het toneel

KUNST

Aan het ul. Królewska, nummer 13, in Warschau wordt feest gevierd: Ida Kaminska is vijftig jaar bij het toneel. Het Panstwowy Teatr Żydowski im E. R. Kaminskiej, het Joodse staatstheater van Polen, brengt een jubileumprogramma – delen uit het Joodse stuk 'Mirele Efros' en 'Mutter Courage' van Bertold Brecht.

Ida Kaminska (68) is ook in ons land geen onbekende – ze vertolkte de hoofdrol in de Tsjechische film 'Het winkeltje aan het Corso' en gaf zo'n tien jaar geleden een serie voorstellingen met haar gezelschap in het Amsterdamse Carré. Voorts speelde het Jiddische theater in België, Engeland, Latijns-Amerika en in de Oost-Europese landen.

Sinds de dood van haar moeder Ester Rachel Kaminska, naar wie het theater is genoemd, heeft Ida Kaminska de artistieke en zakelijke leiding van het – door de Poolse staat gesubsidieerde – toneelgezelschap. Zij vertolkt in vrijwel alle stukken de hoofdrol, vertaalt moderne werken in het Jiddisch en bewerkt oude Joodse manuscripten. Zelf schreef ze twee drama's.

Het Kaminski-theater staat in het centrum van Warschau; aan de ene

zijde van het ul. Królewska verheft zich de achterkant van de Grote Opera, een enorm brok barok, aan de andere kant bevindt zich de bescheiden ingang van het Joodse schouwburgje. De familie Kaminska (Danny Kaye is een neef van Ida en heet eigenlijk Kaminski) vormde tot 1913 een reizend toneelgezelschap. Daarna werd een vaste standplaats gevonden in de Poolse hoofdstad, van waaruit toernee's werden gehouden in de provincie.

In de jaren voor de oorlog heeft het Kaminski-theater een bijzonder moeilijke tijd gehad. De stemming in Polen was in die tijd onbetamelijk anti-semitisch. Na de oorlog werd dat anders. Het theater kreeg staatssteun; het werd een prestige object voor de regering in Warschau, een cultuurmonument.

Het publiek dat de voorstellingen en de Jiddische liedjes verstond overleefde de Tweede Wereldoorlog evenwel goeddeels niet. Sinds enkele jaren zijn er daarom in het theatertje geluidsinstallaties aangebracht. Tijdens de voorstellingen wordt de Jiddische tekst voor niet-Joden vertaald in het Pools.

Begaafde actrice

Het Kaminski-theater is niet meer dan

een symbool; het voert een langgerekte doodstrijd. Aan Ida Kaminska is dat overigens niet te merken. Zij inspireert het gezelschap, waarin ook haar dochter Ruth meespeelt. Haar rollen vormen altijd het hoogtepunt van de voorstellingen. Want Ida Kaminska is een uitzonderlijk begaafde actrice. In Polen wordt zij beschouwd als de beste toneelspeelster, hoewel zij zelden of nooit in een Poolstalig stuk optreedt. Voor het eerst gebeurde dit in 1963. De toneelwereld van Warschau was er een half jaar vol van: Kaminska vertolkte de rol van Otylia van Frank V van Dürrenmatt, als gastactrice van de Nationale Theater van Teatr Narodowy. De triomf van Dürrenmatt werd de triomf van Ida Kaminska.

Deze nog bijzonder vitale vrouw met haar zilverwitte haar, vriendelijke onderzoekende ogen, klein van stuk, stelt haar geweldige toneeltalent evenwel voorname in dienst van het Joodse theater, haar eigen gezelschap, haar ideaal.

Zonder Ida Kaminska zou het Panstwowy Teatr Żydowski im E. R. Kaminskiej al lang ter ziele zijn, overheids-subsidie of niet.

BOB VAN OPZEELAND

Dokter Rolink: KNWU op verkeerde weg

'De KNWU is op de verkeerde weg. Zo kan het niet langer doorgaan. Iedere keer wanneer ik iets over doping lees, krijg ik een vieze smaak in de mond. Hoe vaak komt het tegenwoordig voor dat renners, die onschuldig waren toch gestraft werden. Luister, ik kan er zo enkele opnoemen. Evert Dolman toen hij Nederlands kampioen op de weg bij de amateurs werd. Bongers afgelopen zomer. Van der Horst en ga zo maar door. Heus wanneer de Unie geen waterdichte maatregelen treft bij het onderzoek naar dopinggebruik, sta ik er niet achter.'

Dokter Rolink, clubarts van landskampioen Ajax en voor vele wielrenners nog steeds de medische vraagbaak antwoordt zeer openhartig. Hij zegt:

Proefmonsters

'In deze kast achter mij staan tientallen proefmonsters met middeltjes. Mijn patiënten krijgen het in sommige gevallen voorgeschreven. Als een wielrenner of een andere sportman bij mij komt en ik schrijf hem iets dergelijks voor, loopt hij de kans dat hij na onderzoek gestraft wordt wegens dopinggebruik. Belachelijk! Zoiets gaat veel te ver. Hier neem nu dit middel: Touxoral. Gewoon om iemand van een lastige prikkelhoest af

paalde stimulerende middelen gebruiken.)

Positief advies

Nog steeds sta ik achter deze woorden. Het gebruik van doping is levensgevaarlijk. Amphetaminen zijn ongeoorloofde middelen. Het overmatig slikken moet verboden worden. We zouden al een heel eind op weg zijn als de artsen in de bonden een voorlichtingsfunctie zouden krijgen. Waarom moeten de renners op eigen initiatief bij mij komen? De arts moet voortdurend aanwezig zijn, om een positief advies te kunnen geven. Dan krijg je niet dat er gemengd en gerommeld wordt.'

Rolink is niet de enige die de maatregelen van de Unie bestrijdt. Ook dokter Ebeling, verbonden aan het militair hospitaal te Overveen, is het met de werkwijze van de KNWU niet eens. 'Schrijf maar gerust dat ook hij meent dat het onderzoek niet sluitend is. Maar geloof nou niet dat we de werkwijze van professor De Vleeschouwer in Gent ook maar één seconde in twijfel trekken. Die man is integer en brengt zo zuiver mogelijk rapport uit. Ons bezwaar is, dat onschuldigen gestraft worden. Op die manier kom je er nooit uit.'

De historie van het dopinggebruik in

de sport is niet bij benadering na te gaan. Heeft de wielersport altijd een kwade naam gehad?

Overmatig gebruik

Rolink: 'Nee, ik wil per sé niet beweren dat het dopinggebruik in de wielersport is begonnen. Enige decennia geleden werden we voor het eerst met doping geconfronteerd. Wel bracht de ontwikkeling van de wielersport met zich mee dat er een overmatig gebruik kwam. Het is een zware sport. Zo'n Tour de France is een moordend karwei. Dan is het niet te vermijden. Het is bekend, alle grote profs pakken. Laten we er niet omheen draaien. De belangen zijn zo groot, dat renners enorme risico's nemen. Simpson bij voorbeeld heeft dit met de dood moeten bekopen.'

De doses die ze innemen worden steeds groter. Op een gegeven ogenblik helpt het niet meer en wordt de prestatie zelfs minder. Wat ze de vorige maand met Anquetil hebben uitgehaald, vind ik onmenselijk. Deze man die een groot wielrenner is, hadden ze, omdat hij zich niet wilde laten onderwerpen aan een dopingcontrole nooit dat uur-record mogen afpikken. Op deze manier vermoordt men de wielersport.'

WIM JESSE

SPORT

te helpen. Ik verzeker je, als je dit middeltje als patiënt inneemt en je wordt gecontroleerd, krijg je een schorsing aan de broek. Gewoon, omdat ze vreemde afvalstoffen in de urine vinden. Maar waar de sporen vandaan komen weten ze niet. Men neemt aan dat de bewuste atleet een amphetaminenpreparaat geslikt heeft. En ja, amphetaminen staan op de verboden lijst bij de Unie.'

Dokter Rolink heeft in de vele jaren dat hij tussen de wielen is geweest een enorme ervaring opgedaan. Vrijwel regelmatig werd hij geconfronteerd met een overmatig dopinggebruik.

Rolink: 'Denk nou alsjeblieft niet dat ik dopinggebruik verdedig. Kijk wat ik eens geschreven heb over doping. (In feite is doping te beschouwen als een onbevoegd uitoefenen van de geneeskunde in de sport, met dien verstande dat men in dit geval niet te maken heeft met mensen die in de mening verkeren dat ze ziek zijn en bij de arts genezing kunnen vinden, maar met gezonde sportbeoefenaars, die veronderstellen dat zij meer kunnen presteren als ze be-

Geestelijke verzorging in uniform

Vooraf nadat dominee Bartlema uit Vlissingen 'de knuppel in het hoenderhok had gegooit' door als soldaat 'niks' in de kazerne te verschijnen, is er binnen en buiten de strijdkrachten veel gesproken en geschreven over de positie van de geestelijk verzorger in het leger. De meningen van de geestelijke verzorgers zelf hierover blijken nogal sterk uiteen te lopen, wat ertoe heeft geleid, dat het binnen de geestelijke verzorging nogal eens flink 'gerommeld' heeft.

Het rapport dat door de Synode van de Hervormde Kerk is uitgebracht t.a.v. de organisatie van de geestelijke verzorging in het leger is door een aantal predikanten heftig aangevallen voornamelijk voor wat betreft het al of niet dragen van uniform met of zonder rangonderscheidingstekens. Het ziet er dan ook niet naar uit, dat op korte termijn een voor allen bevredigende oplossing voor dit vraagstuk te verwachten is.

Maar hoe staan nu de dienstplichtig militairen, voor wie uiteindelijk voor een belangrijk deel de geestelijke verzorging is ingesteld tegenover de geüniformeerde en met de officiersrang beklede dominee, aalmoezenier of raadsman. Voelen zij het nu als een bezwaar, dat de

geestelijke verzorger hen als officier gekleed tegemoet treedt? Ik dacht het niet.

'De jongens' bezien dominee, raadsman of aalmoezenier immers met geheel andere ogen dan ze de met gelijke of hogere rang beklede compagniescommandanten bekijken. Alles hangt af van de wijze waarop de geestelijk verzorgers met de dienstplichtigen om weten te gaan, en degene die de juiste wijze in praktijk weet te brengen zal met de militairen hetzelfde contact in dezelfde sfeer hebben of hij nu als generaal of als clochard gekleed gaat. En die verzorgers waarbij dit niet het geval is horen mijns inziens niet thuis in de strijdkrachten.

De voorstanders van het handhaven van het uniform voeren als argument aan dat zij en de dienstplichtigen zich dan meer tot elkaar verbonden voelen dan wanneer ze geen uniform zouden dragen. Het is echter de vraag of de dienstplichtigen zich zozeer tot elkaar verbonden voelen vanwege hetzelfde 'pakje' als wel vanwege het feit dat ze allen in het zelfde schuittje zitten. Ik vind het daarom een zwak argument.

De met rangonderscheidingstekens getooid raadsman, aalmoezenier of dominee zal echter wellicht vaker wat meer bereiken bij de commandanten van de dienstplichtigen ten behoeve van wie hij een beroep op dezen doet als wanneer hij altijd in burger zou lopen, daar veel commandanten bepaald erg gevoelig voor balken en sterren zijn. Dit is echter eveneens een zwak argument, daar natuurlijk weer veel afhangt van de persoon van de geestelijk verzorger.

Het wel in uniform gekleed gaan doch zonder rangonderscheidingstekens vind ik slechts een gedeeltelijke en enigszins irreële oplossing.

De geestelijk verzorger moet geheel los staan van de overheid maar zich inleven in de sfeer en de geest van de militaire samenleving om nimmer een vreemde 'burgereend in militaire bijt' te zijn. En dat kan hij doen met of zonder uniform. Laat hij echter het dragen van het uniform beperken tot speciale gelegenheden. Uiteindelijk kan ik me voorstellen dat de dominee maar wat blij zal zijn om bij oefeningen in het veld onder barre omstandigheden over een goed binnengevechtspak te beschikken!

D. C. PETERS

Op gezette tijden word je als soldaat afgevoerd naar een geestelijke verzorger. Of je er op dat tijdstip nu behoefte aan hebt of niet, of je er überhaupt behoefte aan hebt, is niet belangrijk: je moet 40 minuten geestelijk worden verzorgd.

De keus is er in eerste instantie tussen de dominee en de 'aal' hoewel er soms, na veel moeite wel eens iemand op de gedachte komt dat er ook nog zoiets is als een Raadsman van het Humanistisch Verbond (vaak ergens achteraf in een klein hokje).

Nu is, ondanks dit ietwat denigrerend begin, de g.v. voor de militair wel uitermate belangrijk, al was het alleen maar voor het gezellige uurtje afwisseling. Vooral in de basistijd, waar je als rekrut geplaatst bent in een volkomen andere omgeving dan die waaraan je bent gewend, is dit uurtje als tegenwicht tot het eenzijdige militaire leven een o zo noodzakelijke adem Pauze.

Maar wat zie je dan? Een man in een fraai uniform met veel goud, waarvan je nog niet precies weet wat het betekent maar wel weet je dat het iets hoogs is, want je eigen Compagnies-Commandant heeft er minder en dat is al een halve god. En deze militair, deze hoge officier zou je geest moeten verzorgen? Is de eerste en overheersende gedachte niet dat dat wel een militaire verzorging zal worden, gericht op moreels-versteviging en op het opvoeren van de gevechtbereidheid? Zou zo'n man het tegenwicht moeten zijn voor al dat militaire gedoe van een hele week?

Wanneer die man, reeds jaren in het leger waar hij een goede positie heeft gekregen (let wel, niet veroverd) dan ook nog besmet is door de militaire samenleving en langzamerhand, ongemerkt militair is geworden, dan zijn de vragen van hierboven helemaal niet zo gek en

dan is een juiste geestelijke verzorging ten enenmale ondoenlijk.

Want waar zit een rekrut mee? De belangrijkste problemen zijn niet het huilende meisje of de eenzame moeder maar de plaats in de militaire samenleving, de mentaliteit, het doel, de eisen. En daarover leg je je niet zo gauw bloot tegenover een majoor al draagt die dan een kruis op zijn revers. Bij zo'n man kom je later wel met je meisje aan of heel oppervlakkig en in het algemeen met je sexualiteit of met je moeilijke verhouding tot God maar niet met innerlijke strijd over het goed of kwaad van het leger, niet met je kritiek. Je zult wel oppassen: stel je voor dat je in je vingers snijdt!

Ik ben me ervan bewust dat dit alles eenzijdig, ongemotiveerd en te zwart-wit is gesteld. Misschien goed als tegenwicht?

HERMAN DE KOE

Nadat ik uw stuk had gelezen betreffende de moeilijkheden rond de geestelijke verzorger in uniform, meende ik dat er in dit stuk een grove fout zat en wel, er was helemaal geen sprake van hoe de soldaat die de verzorging geniet hierover denkt, maar uitsluitend hoe diverse kerken hierover denken.

Welnu, zeker is het belangrijk dat de geestelijke verzorger zich moreel weet te schikken in een bepaalde functie in de hoedanigheid zoals deze zich voordoet, maar nog belangrijker is het dat de dienstplichtige militair zich aangepast voelt en aangetrokken voelt tot deze functie. Zeker is het waar als u schrijft dat de kerkelijke geestelijke verzorgers zich in vroegere jaren in sterke mate vereenzelvigden met het bestaan en de doeleinden van de strijdkrachten, maar is het niet veel belangrijker dat zij zich nu heden geheel hiervan distantiëren. Wat was is niet belangrijk maar wat is. Resumerende uit uw voorgaand schrijven zijn er drie mogelijkheden te weten:

- In uniform met onderscheidingstekenen
- In uniform zonder onderscheidingstekenen
- In burger kledij

Hoe de geestelijke verzorger fungeert bij de krijgsmacht in uniform met onderscheidingstekenen hoeft ik niet weer te geven. Echter hoe zal hij voldoen zonder onderscheidingstekenen, mijn mening is dat, al zal de geestelijke verzorger zijn onderscheidingstekenen verwijderen hij dan toch nog altijd (en terecht) de faciliteiten zal genieten van een officier. Wat heeft het voor zin als hij zijn onderscheidingstekens met zijn absolute voordelen zeker, zoals vele malen gebleken, weggeeft, en dan zijn gewone gang vervolgt. De afstand tussen soldaat en een geestelijk verzorger die zijn dagelijks leven tussen officieren doorbrengt al of niet met rang is toch volkomen gelijk.

Als hij dan nota bene nog zijn uniform helemaal uittrekt zal hij enerzijds wel van bepaalde verplichtingen van defensiezijde *gedeeltelijk* verlost zijn, maar mijns inziens nooit helemaal. Daar ik moeilijk kan aannemen dat de minister van Defensie zomaar voetstoots iedere geestelijke verzorger zal accepteren die de kerk aanwijst, ook al zou deze dan geen ambtenaar meer zijn.

Daarbij komt nog dat de geestelijke verzorger sterker dan nu zal verplicht worden aan zijn kerk, en van deze zijde minder vrijheid heeft dan nu het geval is. Wat betreft de nadelen die hij heeft in oorlogstijd in burger t.o.v. een uniform met rang zijn m.i.z. wel erg duidelijk. Tevens wordt in voorgaand artikel als nadeel aangewezen de druk die commandanten kunnen uitoefenen op de geestelijke verzorger. Maar is het niet minstens even belangrijk dat de geestelijke verzorger indien nodig dit ook omgekeerd kan doen. Op de vraag wat moet de geestelijke verzorger zijn een ambtenaar in dienst van de overheid of een geestelijk verzorger in dienst van de Kerk of Humanistisch Verbond zou ik willen zeggen, een geestelijk verzorger in dienst van de overheid dat hij dan toevallig een ambtenaar genoemd wordt is maar een naam die aan zijn functie als geestelijk verzorger alleen maar financiële voordelen kan opleveren. Deze financiële voordelen kan hij dan en moet hij ook nu aanwenden tot het zich vrij bewegen in elke kring. Hoe staat nu de soldaat tegenover zijn geestelijk verzorger als Kapitein of Majoor, ik meen dat ik heb kunnen vast stellen zeer goed, het is van belang dat zij in de eerste plaats geestelijke verzorger zijn en indien nodig tot uitoefening van hun taak, gebruik kunnen maken van hun rang. Het zal duidelijk zijn dat ik hiermede niet bedoel dat zij dit als een stok achter de deur moeten zien, maar als het zo is dat een bepaalde commandant druk op hen kan uitoefenen in uniform dan kan hij dat ook als de geestelijke verzorger in burger is, echter in uniform zal deze zich dan toch beter kunnen weren. Ik kan nu nog wel een eindeloze reeks voordelen voor het uniform opnoemen, maar het aller belangrijkste is toch wel de persoon die in de toekomst al dan niet in uniform als geestelijk verzorger fungeert.

Het zal de soldaat weinig interesseren of er nu een Majoor een Kapitein of een burger of een militair zonder rang een GEVO les geeft, zaak is dat deze man de soldaat iets meegeeft en hem bij zijn moeilijkheden kan helpen, dat hij in hem een man ziet die hij kan vertrouwen en dat kan ook een officier zijn.

CHRIS APPELS

Onderschrift redactie

Nevenstaande stukken zijn een reactie op ons artikel 'Geestelijke verzorgers in uniform?' in het juni-nummer. Wij zijn er verheugd over dat een aantal militairen (er waren meer reacties dan deze drie) het vraagstuk belangrijk genoeg vonden om er voor in de pen te klimmen.

Het is uiteraard niet onze bedoeling om er nu stuk voor stuk onze mening over te gaan zeggen, de lezer moet zelf maar uitmaken wat hij ervan vindt, onze mening, als hij daar al nieuwsgierig naar is, kan hij terug vinden in het juni-nummer.

Twee opmerkingen slechts willen we plaatsen:

1. Natuurlijk is het belangwekkend te weten hoe de mening van militairen is over het al of niet dragen van uniformen, maar noch de kerken noch het Humanistisch Verbond zullen zich alleen of zelfs in de eerste plaats door deze meningen kunnen laten leiden. De genoemde organisaties dragen in de eerste plaats zelf de verantwoordelijkheid voor de plaats die hun geestelijke verzorgers in de strijdkrachten innemen. En daar ligt eigenlijk de kern van de zaak. Ziet men de geestelijke verzorgers in de eerste plaats als ambtenaren van de overheid, dan zijn uniform en onderscheidingstekens heel wel te verdedigen, ziet men daarentegen de geestelijke verzorgers voor alles als dienaren van de kerken en het Humanistisch Verbond (en volgens mij is dát de juiste opvatting) dan worden uniform en onderscheidingstekens heel wat minder vanzelfsprekend. Het is dan ook deze kern van de zaak waarover een duidelijke uitspraak, zowel van de kerken en het Humanistisch Verbond, als van de overheid zou moeten komen.

2. Ik ben het volledig eens met één van de briefschrijvers dat voor de militairen zelf niet het uniform of de onderscheidingstekens maar de man het belangrijkste is. Daarom betwijfel ik het of het juist is dat een geestelijk verzorger in uniform meer gehoor bij commandanten zal vinden dan een geestelijk verzorger in burger. Dat hangt nu juist van de man zelf af en van wat hij representeert. Ik hoop dat dat in het algemeen zal meevallen.

RED.

Werkelijkheid - Kunst - Werkelijkheid

Een beetje genootschap, kring, buurt- of wijkvereniging organiseert tegenwoordig wel een paar maal per jaar een avond waarop de moderne kunst behandeld wordt. Schrijvers, schilders, musici en andere aanverwante geesten nemen plaats in een forum. Voorzitter licht het één en ander toe. Kunstenaar eveneens. Stilte.

Eerste vragen uit de zaal klinken op. Even wat aarzeland, al gauw feller. Verontwaardiging. Gelijk ongelijk. Gelach ernst. Begrip misverstanden. — Kunst moet toch iets schoons zijn. — De kunstenaar moet toch iets te zeggen hebben. — De lezer, kijker, toehoorder, moet zich toch kunnen verdiepen. — Er bestaan toch ook nog bepaalde criteria waaraan kunst moet voldoen. — Was vroeger zo, moet nu toch ook zo zijn, etc.

J. Bernlef

Aan het einde van de avond blijkt alleen de verwarring een duidelijke zekerheid. Met vele reeds zo lang bestaande (tegen het ingeroeste aan) kunsttheoriën staat de mens in z'n houding tegenover kunst op de helling. Er lijkt geen enkel houvast meer te bestaan. En de kunstenaars, zij, zij rotzooien nog steeds maar wat aan. . . De kloof tussen kunstenaar en publiek is breder dan ooit. Het frequent naar buitentreden van die kunstenaar via — bijvoorbeeld — ook radio en t.v. helpt daarbij weinig. De ivoren toren mag dan wel verleden tijd zijn, het betekent bepaald niet dat publiek en kunstenaar anno 1967 hand en hand (creatief) optrekken, leven.

Starre kunstnormen

Ook de — love-in — gedachte zal deze

noodsituatie niet kunnen verbloemen. Oorzaak? Enerzijds het opgegroeid onderwezen zijn in starre kunstnormen. En daarmee samenhangend het te lang bezig zijn geweest met criteria als mooi en lelijk, goed en slecht. Anderzijds, vanuit een hang naar veiligheid, te weinig durf om zich wezenlijk met kunst te bemoeien. Anders gezegd: Via de kunst zich zelf de vraag stellen wat is er met mij, én de wereld waarin ik leef nu eigenlijk aan de hand? Een nare, ook wel wat eigen-gereide vraag, vermoedelijk. Immers alsof wij niet weten waarin wij leven. Publiciteitsmedia spreken dienaangaande duidelijke taal. Heus, het grote gebeuren ontgaat ons echt niet. Inderdaad. Meepraten en meedenken lukt ook wel.

Allen niet te ver gaan alsjeblieft. Niet te intens het waarom van onze omgeving en ons zelf benaderen. Wij mogen dan wel zintuigen bezitten, maar moet dat inhouden dat wij ze ook zo volledig mogelijk gebruiken? Lopen wij op die manier niet het onheilspellende risico dat alles, iedereen, én wijzelf anders blijkt te zijn dan wij tot nu toe aannamen? Vermoedelijk wel. Op het moment dat wij 'ons' uniform gedragspatroon verlaten, kan er, om met een cliché te spreken, een wereld opengaan. Daarbij doen zich twee mogelijkheden voor: Of wij duiken er in en trachten letterlijk (weer) onszelf te worden, of wij verschuilen ons met de ander achter elkaar en slapen de slaap der gezapigheid verder. Hoe daarna, en of het uiteindelijk toch nog wakker worden samenvalt met de dood laat ik hier verder in het midden.

Benadering van kunst

Belangrijker lijkt mij dat wanneer wij ons zelf in onze benadering van kunst meer bewust zijn en minder mee- en napraten de afstand publiek-kunstenaar niet behoeft, nauwelijks nog kan bestaan. Het is nl. zelfs niet onwaarschijnlijk dat wij in onze creativiteit de kunstenaar zullen raken. Waarmee ik niet bedoel dat wij allemaal schrijvers, dichters, schilders of musici zullen worden, maar wel dat wij als mens het vermogen bezitten om zodanige facetten van de werkelijkheid te ontdekken dat schijn niet langer kan bedriegen. Temeer ook daar hier voor werkelijkheid de ons omringende werkelijkheid staat. Dat voor het zien, horen en voelen daarvan museumbezoek geen voorwaarde is had de 'beeldende' kunstenaar Marcel Duchamp rond 1913 reeds in de gaten.

De dichter K. Schippers die met J. Bernlef het boek — Een cheque voor de tandarts — samenstelde, zegt hierover:

'Duchamp heeft eenvoudig het starre begrippensysteem over wat gezien (de zon, de maan, de sterren — al kijkt daar ook bijna niemand meer naar) en wat niet (het bordje Maarse & Kroon, een fietspad, het potlood in het raamkozijn), doorbroken. Hij signeert de werkelijk-

heid voor akkoord en heeft ons ervan bewust gemaakt, dat het 'zien' alleen al creatief kan en zelfs moet zijn. Waarom de werkelijkheid met mooie prenten (die natuurlijk ook best mogen) afstroeven als die werkelijkheid zelf weergaloos fascinerend is? Waarom geconditioneerde kunstkijsers worden, wanneer we het grootste deel van ons leven buiten de musea doorbrengen?

Storing op beeldbuis

Betekent een dergelijke uitspraak nu dat — bijvoorbeeld — de kunstgrepen van Pierre Janssen moet worden stopgezet, of dat de abonnees van Openbaar Kunstbezit maar beter hun abonnementen (inclusief het gratis toegangsbewijs voor musea) kunnen opzeggen? Neen. Laten wij ons er allen niet toe beperken, of met een oude mentaliteit een museum gaan bezoeken. Bovendien, zelfs een conservator slaapt niet in zijn museum, M.a.w. het gaat, ik herhaal, om nog meer werkelijkheid. Dat kan een storing op de beeldbuis zijn, maar evenzeer gejoel in een voetbalstadion, toesnellende mensen bij een verkeersongeluk, opvliegende

spreuwen, een bijna afgebrande sigaret in een asbak, etc. En dat niet alleen voor ons, maar ook voor die kunstenaar.

In genoemd boek laten Schippers en Bernlef een aantal mensen de revue passeren die ieder op hun eigen manier de werkelijkheid niet alleen goed genoeg, maar zelfs als het belangrijkste gegeven voor kunst beschouwen. Wij ontmoeten in — Een cheque voor de tandarts — mensen als William Carlos Williams, John Cage, Marianne Moore, Kurt Schwitters, Erik Satie, Armando Vaandrager, J. J. Schoonhoven en vele anderen.

Aan de hand daarvan bespreken Schippers en Bernlef de verschillende kunststromingen. Interessant, maar gevaarlijk wanneer wij aan de hand van die verstrekte gegevens opnieuw in de oude fout gaan vervallen en de kunstenaar waarmee wij vandaag of morgen geconfronteerd worden direct onder één bepaalde noemer gaan brengen. Vooral wanneer wij bedenken dat bij lezing van — Een cheque voor de tandarts — langzaam maar zeer duidelijk

tot ons door gaat dringen dat de grens tussen werkelijkheid en kunst meer en meer gaat vervagen.

De titel van genoemd boek is daar een duidelijke illustratie van: 'In 1919 moest Duchamp zijn tandarts betalen. Hij had weinig geld. Daarom ontwierp hij in zijn functie van kunstenaar een cheque, die geind kon worden bij een niet bestaande bank. De tandarts accepteerde dit kunstvoorwerp als een werkelijke betaling.'

Tenslotte: Bovenstaande pretendeert met opzet geen boekbespreking te zijn. Eventueel te interpreteren als het aanreiken van een stukje werkelijkheid. Inclusief het gevaar van de verveling. Met voor ondergetekende misschien de schrale troost dat dezelfde Marcel Duchamp eens opmerkte: 'Verveling bestaat niet, is slechts het resultaat van de beperkte functionering van onze zintuigen. Maar daar kan wat aan gedaan worden!'

DICK ZAAL

— *Cheque voor de tandarts* — verscheen bij Querido te Amsterdam.

DUBBELGEBAKKEN

Aan de rand van het bos zag hij haar zitten. Zij zag hem naderbij komen. Hij moest er wel vreemd uitzien. Zwarte camouflagestrepen over zijn gezicht, helm naar achter geschoven, de UZI losjes in de rechterhand. Misschien kwam het door de middagzon dat hij er niet gevaarlijk uitzag, want ze schrok niet.

— Wat lees je, vroeg hij, toen hij naast haar ging zitten. Hij had de hele dag gelopen. Op de een of andere manier was hij de anderen van zijn groep kwijtgeraakt. Hij had dit niet als een bezwaar gevoeld, eigenlijk was hij hen al vergeten. De geuren van het bos, de lichtvlekken op de grond, de kleuren van de bladeren gaven hem geen kans. En nu dit meisje, ze had donkere ogen en zwart haar en ze lachte toen ze hem aankeek.

— Het boek Le Grand.

— Ah, Heine, zij was beminnswaardig en hij hield van haar. Hij was niet beminnswaardig en zij hield niet van hem. Oud toneelstuk.

Hij keek haar aan, vond haar tanden mooi. Hij vertelde, hoe hij hier gekomen was.

— Je zult wel honger hebben. Ik moet toch nog eten klaarmaken, loop zover mee.

Ze stonden op, zij was klein en nam hem bij de hand. Klein meisje met groot strijder, dacht hij.

De kamer was groot, in het midden een tafeltje met drie lage stoelen, in de hoek een bureau, een rode roos in een groene fles.

— Hou je van Klujuk?

— Ja —, zei hij, hoewel hij geen idee had wat het was. Het bleek droge rijst met gebraden vlees, ananas en gember te zijn. Hij vond het heerlijk.

Die avond spraken ze over boeken, gedichten en over zich zelf. Hij had zijn benen over de rand van de fauteuil gelegd, zij had zich opgerold in de andere stoel. Zijn hoge schoenen, zijn jas, geweer, helm lagen in de hoek, voorwerpen zonder belang, zonder zin, zonder leven. Alleen zij

leefden, elk woord, elk gebaar, iedere glimlach. Een geur van geluk.

Hij bleef die nacht. De zon maakte hen wakker. Hij waste zich, zij deed haar kamerjas aan en ging het ontbijt klaarmaken. Toen zij zich gewassen had, ging ze eieren bakken op een gaspit op de schoorsteenmantel. Hij keek naar haar. Ze tikte het ei stuk op de rand van de pan. Ze deed het snel, met een gespannen gezicht. Hij moest lachen.

— Waarom lach je? — Ze keek glimlachend om.

— Je keek zo gemeen, het is toch niet de schuld van het ei dat het stuk moet.

Ze lachte en schoof het dubbelgebakken ei op zijn bord. De thee rook heerlijk, de zon had het hoogste woord. Hij voelde zich gelukkig.

Hij kreeg veertien dagen verzuwaard, want hoe kan je een squadroncommandant uitleggen, dat een ei bakken zo belangrijk is?

JAN ANDRÉ GROENEWOUD

TOETERS

KUNNEN VOOR EEN JAAR DE KAST IN!

